

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ **BAJZA**.

HARMADIK ÉV

Pesten.

Januárius' 22. 1839.

4. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Kalendáriumok 1839. A' Hazai Vándor. — Állítások, vélemények, felvilágosítások. A' hegelismus' tárgyában további sürgetésre néhány szó (*Szeremlei Gábor*). — Kisfaludy-társaság. — Literatúrai mozgalmak (Ujdonságok, 's a' mult félelvi időszaki sajtó' folytatása). — Hivatalos közlések.

HAZAI LITERATURA.

Kalendáriumok.

- 1) *Magyar Hazai Vándor*, 1839. Közhasznú kalendárium minden rangú és rendű olvasók' számára. Szerkesztette (sic) *Károlyi István*. Kilenczedik évi folyamata. Két rajzollattal. Pesten, 1839. kis 4r. 168. lap. 1 ft. cp.
- 2) *Közhasznú Honi Vezér* (.) gazdasági (Gazd.), házi 's tisztii kalendárium 1839. köz esztendőre. A' két testvér *Magyar Haza*, 's a' hozzá tartozó *Tartományok*' minden rangú olvasóinak számára. Egy köre metszett címképpel 's két rajzotlával. Nyolczadik esztendői folyamata. Pesten, *Landerernél*, 1839. n. Ar. öszvesen 288, ára 1 ft. 36 kr. cp.
- 3) A' *Magyar Házi-Barát*. Egy ('s nem több!) közhasznú házi 's gazdasági kalendárium 1839 közönséges évre, földes urak, cameralisták' stb, stb. számára. Szerkezé(. . . keszté) *Staut József*. Hatodik év. *Kassán, Werfernél*, 1839. 4r. 217 l. Ára 1 ft. cp.
- 4) Új oktató és mulattató *Fillér-kalendárium* 1839 közönséges évre (.) *katholikusok*, *protestánsok*, és *görögök*' számára. Valódi házi kalendárium, melly a' hasznost gyönyörködtetővel egybeköti (.) Minden rendnek. Harmadik év. Számos köre metszett ábrázolatokkal. *Kassán, Werfernél*, 1839. 4r. 96 l. Ára 24 kr. cp.
- 5) *Erdélyi Házi-Segéd* 1839dik évre. *Első év. Kolozsvártt*, a' *Kir. Lyceum*' betüivel, 1839. 4r. 168. l. és csak 40 kr. cp.

Figyelmezőnk tavai *) mondá ki vezérleiveit a' kalendáriumok', mint népkönyvek',

birálatában — kimondá, miképen ez időszaki könyvektől mind azt kívánja, mit a' jó népkönyv adni szokott: hasznosat és mulattatót, tudományt és szépliteratúrát, de úgy mérve a' nagyobb kor' szükségéhez, hogy ezt megkedvelvén, amazt se vesse meg, hogy minden oldalú kimíveltetése által mind kettőt megszeresse, hogy, ha a' képzelet' szárnyain tisztább, szebb világba ragadtatik, legyen mi szerint e' földöt eszményéhez minél hasonlóbbá tehesse. A' szépliteratúrán kívül, melly a' köz műveltség' egyik fő sarka, leginkább földirási, statistikai, természettani és történeti közléseket ohajtottunk, azután gazdasági, kereskedési és öszművészeti vázlatokat, 's — mi szintolly érezhető szükség — erkölcsi 's diaeteticai útmutatásokat és intéseket. Nem bocsátkozhatunk még most annak vizsgálatába, vajjon illő figyelemre méltatták-e az illető szerkesztőségek az észrevételeket? azt azonban el nem hallgathatja ref., miképen a' csak mostanában feltűnt *Erdélyi Házi-Segéd*, programájánál fogva legalább eszményiünkhez legközelebb járulni látszik, mi talán arra mutat, hogy ebbeli szövegünk nem minden siker nélkül hangzott el.

Mi *Károlyi' Vándorát* illeti, mellyel most

*) 47. szel.

is kezdjük ismertetésünket, ez egy a' czimlaphoz mellékelt táblán, igen korszerűleg, a' martiusi catastropha' fő jeleneteit adja. Mi, mint a' hely' ismerői 's az árvíz' szemtanúi, a' városház' piacát találjuk legsikerültebbnek. A' többiképekben kevesebb arányosság, mi természetesen csak a' rajzoló' rovására esik. A' catholicusok', protestansok', görögök' és zsidók' kalendárioma 's némely kalendáriomi dolgok után, mellyekben a' fogatokozások' igen rövid és homályos leírásán nem nyughattunk meg, mint történni szokott, vásárok és posták következnek. A' tulajdonképen oktató és mulattató részt *Kulcsár István* élete nyitja meg annak mellképével. Kulcsár' neve oly díszes, oly emlékezetes a' nemzetisedés' évkönyveiben, hogy annak életírása, mint nemzeti törekvések', nevezetesen a' nemzeti Thalia körül is sok évi fáradoalmak' lánczosa, itt méltó helyen áll. 'S nem lesz érdektelen a' *Vándor*' fénypontját, ámbár „Különös jutalom-feleletek“ czíme alatt későbbben adatik, minthogy Kulcsár' törekvéseinek egyik szép példája 's különben is felette tanulságos, itt is már kiemelni. A' Hazai Tudósításoknak 1806. 15 és 38dik számaiban t. i. mondatott: „*Egy éltes hazafi, kinek magzati meghaltak 's közletről való atyjafiai nincsenek, mint hagyhatná holtá után az ő mintegy 100,000 ftig való értékét, 's miként használhatna azzal legjobban hazájának és földieinek?*“ — A' legjobb feleletért 150 ft volt jutalmúl kiszabva. Kapott az érdemes kérdező (hátha ez *persona ficta* volt 's vele Kulcsár csak a' nemzet' szellemét akarhatta részint próbára tenni, részint ébresztetni?) 37 levélben 69 feleletet, de hazánk' szerencsétlenségére meghalt, mielőtt magát valamire elhatározhatta volna. A' feleletek így következnek röviden egymásra:

I. *Egy catholicus pap*; nov. 14. 1806.

1) Dajka-ház, mellyben a' dajkák a' szegény asszonyok' gyermekeit, midőn azok munka után járnak, szoptassák 's a' nagyobbakra felvigyázzanak. — Ennek egy részét teljesítve látjuk, egy nemes grófnő' törekvései által, a' *kisdedovó intézetekben*.

2) Kórkatona-ház. A' kórkatonák mindennap olvasót imádkozzanak elesett társaikért!

3) Vakok' intézete. — Ennek nyoma is látszik már.

4) Férjhez adandó lyányoknak ruhák adassanak, hogy annyival inkább férjet találjanak!

5) Szegényebb iskolás gyermekeknek ABCz-könyvek és olvasók szerzettessenek stb.

6) Misék mondassanak a' más világ' rabjaiért stb.

II. *Volt strázsamester*, nov. 16., 1806.

7) Hadi-academia. — Ez készülöben van.

III. *Catholicus pap*.

8) Régi classicusok' fordítására jutalmak. — Ez jelenleg a' m. t. társaság' feladatai közé tartozik.

9) Tudós társaság állitassék fel. — Est.

IV. *Reformatus pap*; nov. 29., 1806.

10) Tudós társaság.

11) Nemzeti nyomtató műhely, a' m. literatura' előmozdítására czélzó. — Ezt talán a' tud. társaság eszközölné ki 's vajha minél előbb!

12) Növendek-házak szegény de jó igyekezetű tanuló' számára, vallási különbség nélkül.

V. *Unitarius pap*; dec. 1806.

13) Tudós társaság, nyomtató műhelyvel; siket-némák' nevelése; legjobb m. kézi-könyvek' megjutalmaztatása; a' keszthelyi Georgiconban, a' bécsi katonai academiában és a' selmeczi bányászati academiában magyarok' neveltetése; tanító-képző intézet, *kereskedési iskola, műegyetem*.

VI. *Egy nemes*; mart. 22., 1807.

14) Nemzeti színház. — Van.

VII. *Egy siket-néma ház' igazgatója*, aug. 29, 1807.

15) Hagyja pénzét a' siketnéma-háznak.

VIII. *Nyugalmozott főhadnagy*; sept. 14, 1806.

16) A' Duna' hidján a' szegény parasztok kényszeritetnek személyeiktől vámot fizetni, midőn a' nemes ember' lova szabadon bocsátatik. Meg kellene tudni, mennyire megy esztendőnként a' bevétel stb. Ha van annyi tehetsége az úrnak, alkudja le azt Pest és Buda' városától. Ha nem megy annyira az urnak értéke, alkudja le felet. p. o. a' Pest felől menőket. Vagy pedig

17) Járjon végire, kik az országban ollyan *szegény legények (Fi donc!* de hallgassuk ki az érdemes főhadnagy urat, legalább is nevezetes tonusaért), kik vagy egyik vagy másik szépmesterségben vagy tudományban annyira mentek, hogy hazánknak díszere szolgálhatnak, és a' kik egy az érdemes megjutalmaztató (köz) társaságban magoknak uri állapotot is szerezhetnének stb, stb. Tegye azokat törvényes örököséivé, felosztván köztök hátra maradandó vagyonát.

IX. *Nem névtelen, de kinek polgári állását nem tudni*; nov. 25, 1806.

18) Hadi-academia.

X. *Fiatal törvénytandó*; nov. 18, 1806.

19) Fogadjon valakit fiának.

20) Neveltessen nemes ifjakat.

21) Gyámház.

XI. *Földbirtokos*; sept. 10, 1806.

22) Hagyja pénzét a' *Georgiconnak*.

XII. *Catholicus pap*; oct. 28, 1806.

23) Neveltessen ifjakat es serkentse a' tudósokat.

XIII. *Reform. professor*; dec. 16, 1806.

24) Magyar nyomtató műhely, hol magyar vagy Magyarországot illető munkák ingyen nyomtatnának.

XIV. *Erdélyi városi ügyvéd*; oct. 18, 1806.

25) Árva-ház.

XV. *Helységi kántor*; nov. 1., 1806.

26) Ó Felsége' szándékára bizonyos summát.

27) Árvák' gyámolítására.

28) Szegény iskoláknak.

29) Misékre.

XV. *Abszolgabíró*; sept. 12., 1806.

30) „En bizonyára azt tanácsolnám, hogy azon értékének interesiből vármegye-tisztek' fiaira resolválna üdvösséges educationra és hasznos tanulásra; mert nyilván világos és bizonyos az, hogy a' vármegye-tiszti salarium igen kevés, legfőképp pedig azon fiúkra, kiknek az atyjok másképp is szegény... Azért én, két fiam lévén, első boldog lehetnék ebben a' hazafi jó boldogságban. — *Postscriptum*: A' világ' kezdetétől fogva ezt senki nem tette, nagy hire 's neve lesz mind ez országoknak, mind földjeinek.“

XVII. *Postamester*; sept. 13., 1806.

31) „Örvendetes híradás! Mivel azon becsületes hazafi, a' ki, *jóllehet* hogy érdemeihez képest az *isten sok bő vagyonokkal és jószágokkal megáldotta*, arra bírálván magát, hogy vagyonait, mivel magzat és atyjafiai nincsenek, adja és közölje azokkal, a' kik legnagyobbik szükségkötésben is gyermekekkel az istentől megajándékoztattak, egymásnak kezét nyújtsanak, nem tesz egyik a' másikának szemrehányást. Mivel ezen jóakaró úr illy nyilván a' világ előtt kiterjesztette szándékát, így tehát méltó megérdemléssel a' legnagyobb szükségkötésére, ha szívében tartja, és igazi *nemesi parolájára* fogadja, egy szép 9 esztendőre menendő leány-magzatommal vég napjaira és becsületes kineveltetésére, úgy *móringolására*, magam személyem szerint megjelenni kívánok, ezen vigasztalására.“

XVIII. *Néhai kir. professor*; dec. 24., 1806.

32) „A' hazádnak úgy tehetsz jót, ha a' Hazai Tudósításokat azokkal a' 100 tallérokkal is — mert én részemről edes örömet oda engedem — segitened.“ — Ref. ezt vagy éppen nem, vagy igen is jól érti!

XIX. *Herczegi családi mérnök*; aug. 25. 1806.

33) *Alloh'd.*, Buda és Pest között.

34) Kor katonákra.

XX. *Ügyvéd*; mart. 6., 1807.

35) *Facilitetur foeminarum illarum subsistentia, quae in universitate pesthana artem obstetriciam colunt!*

XXI. *Göttingában tanuló theologus*; jun. 16, 1807.

36) Gazdasági egyesület. — Est.

XXII. *Birtokos*; jan. 28, 1807.

37) M. literatura' gyarapítása.

38) Utak', hidak', csatornák' készítése, a' nádor' ügyelése alatt.

XXIII. *Névtelen*.

39) A' kérdezőnek szobor emeltessek.

40) Magyar nyelv, haza' ismerete, gazdaság, kereskedés, mesterségek; ismeretek, nevelés stb.

XXIV. *Megyei főorvos*; apr. 30, 1807.

41) Lelencz-ház.

42) Tudós társaság.

43) Tanulók' megjutalmaztatása.

44) Hadi-academia.

XXV. *Szántóvető, Fejér vmegyében*.

45) Tudós társaság.

46) Tudós munkák' kiadása.

XXVI. *Erdélyi ref. pap.*

47) Tudós társaság, vallási czélokra.

XXVII. *Karlsruhei cath. pap*; apr. 30, 1807.

48) Bestimmen Sie, edler Mann! die Zinsen des Capitals alljährig für denjenigen; welcher... sich um sein Vaterland am meisten verdient gemacht hat.

XXVIII. *Magyarorsz. cath. pap*; oct. 21, 1806.

49) Tapitók', irok' stb. gyámolítása.

XXIX. *Ügyész és utépítési biztos*.

50) Utak és hidak.

51) Anyaház, mellybe mind azok befoglaltassanak, valakik másutt a' szülő, nevelő, boldok, ispotály, vagy betegek' háza alatt értetnek.

52) Hadi-academia.

53) Gabona-tárak.

54) Színház.

55) Jutalmak kérdésekre 's fejeletekre.

56) *Tudós társaság, melly Azsába küldetnek* és annak minden zegét zugát bejárván, valahol az ottan találtató nemzetségeknak, a' magyar nemzetnek mind nyelvvel, mind eredetével meggyező atyafiságát kinyomozná stb.

XXX. *Evang. pap*; maj. 25, 1807.

57) 50,000 fl. auf 125 Dorfschulen.

58) 32,000 fl. zu einem Hebammen-Institut.

59) 18,000 fl. zu einem literarischen Institut, zu Belohnungen für die beste ungrische Sprachlehre.

XXXI. *Ujságitró*; oct. 19, 1806.

60) Prämien für die heilsamsten, *unserem* Vaterlande erspriesslichsten Entdeckungen oder Erfindungen. Dahin gehören: gute genaue Topographien, Bearbeitung gewisser historischer Zeitabschnitte aus der ungr. Geschichte, *Volkslehrbücher*, Verbesserungen in der Oekonomie, Industrie, Handel; Erfindungen von Werkzeugen, Maschinen, Vortheilen; Urbarmachung gewisser Strecken von Steppen, Austrocknung von Sümpfen. — Der Fragesteller sollte eine oder zwei Personen ganz Ungern so bereisen lassen, dass sie die Eigenthümlichkeiten des Bodens und der Bewohner aller Gegenden, die Zweige ihrer Industrie, ihres Handels, dann ihre Bedürfnisse oder Ueberflüsse stb beobachten und niederschreiben. — Mi gyanitjuk ezt az ujságitrot. A' *Schlözer*' tanítványa benne felre ismerhetlen.

XXXII. *Fiatal magyar báró*; nov. 19, 1805.

61) Szerem vmegyei nép' neveltetése — durch gut eingerichtete Normalschulen; durch zweckmässig organisirten Unterricht der Geistlichkeit, durch Errichtung eines oeconomischen Collegiums.

XXXIII. *Nemes*; apr. 1808.

62) Errichtung einer Assistenz-Casse für Hilfsbedürftige; und Geld-Ausleihen *ohne Zinsen*, auf bestimmte Zeit, in kleinen Summen.

XXXIV. *Ev. pap*; apr. 3, 1808.

63) Si nobilis est fundator... fundum legaverit uni gymnasio... Ex hoc fundo duo professo-

res scientiarum et artium militarium scholae illi accederent.

64) Si literatus . . . unam partem resignet catholicis, alteram ev. aug., tertiam helv. confessioni addictis. Fundum hunc quaelibet pars coniungeret cum suo florentissimo instituto literario et societatis literariae prima fundamenta poneret.

65) Si ex classe media . . . institutum et fundationem ad promovendas artes manuiarias et officia ponat.

XXXV. Gymn. professor; dec. 24. 1806.

66) Nationales scholae pagenses.

67) Conservatio frugum. Gabona-tárak.

XXXVI. Névtelen.

68) Erigatur institutum pauperum, domus laboratoria.

XXXVII. Ügyész.

69) Magyar munkák kiadására 's írók' megjutalmazására.

A' melly érdekekkel ref. ezen feleleteket olvasta, olly annyira kívánja, hogy olvasóinak se legyenek unalmasak; 's ámbár azóta hazánkban sok jeles intézet keletkezett, sok jó czél eléretett, ne feledjük, hogy még igen sok van fenn tenni való:

Inserere, Daphni puros, carpent tua poma nepotes.

A' többi, mit ez évben a' Vándor hoz, a' martiusi vízár' leírásán kívül, nem nagy figyelmet érdemel. Ide tartozik főkép: Chronologiai jegyzete a' nyugoti római császároknak, melly a' legszárazabb chronicák' stílusában közöltetik; Magyarország' történeteinek folytatása 1441—1548, és a' világ' közönséges történeteinek folytatása 1481—1572, melly kivonatok' czélszerűtlenségéről tavál is tetünk már megjegyzést. Következik a' magyar gazdasági egyesület' szabályainak terve (?); a' budapesti álló-híd' tárgyában a' hivatalos irományok' kivonata, különbfélék 's végre a' nélkülözhetlen tiszti tár. Ez utolsóra nézve legyen szabad megjegyezni, hogy azt (valamint az egész Vándort) egy kitalálhatatlan kulcs szerint intézett rend, vagy helyesben: *rendtelenség* bélyegzi, noha minden egyéb társai, 's legközelebb a' Honi Vezér nyolcz 's a' Házi Barát hat év óta, a' helyes rendre gyakorlati, kézzel fogható intésül, például, utasításul szolgálhattak volna. Lássuk tehát futólag a' tiszti-tár' sorát: A' fels. uralkodó ház; Nádor; palatinális cancellaria (ha ez itt, miért nem áll az udv. cancellaria Ó Felsége' háza után); nádori udvar, udvari dámák; europai uralkodók; magyar hgek, grófok stb; csil-

lagkeresztes dámák; magyar egyházi méltóságok; az evang. ecclesia; az aranygyapjas és sz. István rend (hogy jó ez ide, vagy inkább az egyházi rend hogy szorúlhat a' csillagkeresztes dámák 's az aranygyapjas [spanyol-ausztriai] rend közé?); zászlósok (ezek tán az egyszerű mágnások elébe tartoztak volna); udv. cancell., helytartóság, u. kamara, törvényszékek (értsd királyi); báni tábla; különös toldalék: kir. kamar. fiscalisok (mulattató elgondolni, mint törhette fejét a' szerkesztő, hova rendezze ezen urakat, 's nem jutván eszébe, hogy mint kamarai tiszték a' kamara után állanak legjobb helyen, a' tiszti tár közepett egy különös [valóban különös] toldalékot alkotott); vármegyék; tengermellék; k. és mezővárosok; universitas; museum; kir. academiák; protestans fő iskolák; fő hadi tanács; m. testőröz sereg (szerk. ezt nem udvari testületnek, hanem inkább katonaságnak látszik tekinteni; jó), magy. regimentek. Ezekre következnek a' — meghaltak (sic); és m. tudós társaság — vagy ez is meghalt? különben tán a' tud. intézetek, péld. a' museum mellett állhatott volna. — Egyébiránt, mennyire pontos e' tiszta tár minden részeiben, azt referensnek vizsgálnia lehetetlen; azért itt csak a' szerkesztő' házában, műhelyével egy fedél alatt szállásoló tudós társaság' előadott személyes állapotjára azon rövid megjegyzést, hogy csak annak elnöksége, titoknoka és rendes tagjai közöltetnek; kihagyatván az igazgatóság, tiszteleti, level. tagok és tisztviselők; de ezt hagyján, mert ezekkel a' könyv egy lappal többre terjedt volna, 's kinek lehetnek illy tulzó kívánatai egy pengő fto könyvtől; csak az volna pontos, mi adatik: de itt a' nyelvtud. osztályban hiányzik Czuczor 's feltaláltatik a' historiaiban; 's ebben *nyolcz* rt. áll, mennyi egy osztályban sincs, 's akkor, midőn a' hadtudományi alosztály hiányzik: egy lapon valóban sok hiba, midőn azon felül az intézet helyben, egy házban létezik, midőn annak évenkénti névkönyve van, 's a' változásokat a' hírlapok olly magyarán közlik. 'S noha ezek magokban csekélységek, de milly érdeme van illy közléseknek, ha nem a' minutialis pontosság? 'S ha az aránylag sok nehézségekkel járó megyei 's városi névsorokra is csak illy gond fordítatott, úgy méltó joggal kérdésbe hozható azok' használhatósága; szolgáljon tehát e'

megjegyzés kérésül, mi szerint a fontos tárgy ezentúl hívebben kezeltessék *). ♀
(Vége következik).

Állítások, vélemények, felvilágosítások.

— A hegelismus tárgyában további sürgetésre néhány szó. — Sürgető nehézségeire adhat ugyan „Hegel a mint van“ **) című értekezés sem némi felvilágosítást, de mivel sürgető régiebb kétségeit újabbakkal bővíté: ezekre annyival erősebb felelek, mivel egyszersmind jó módomban van, hogy jó tanácsának híven engedőleg, azt is világosabban adjam elő, mit első értekezésemben rövideden vagy hegeli jargonban mondtam. —

Hogy a kérdéses közvetlen van maga az istenség, fogalmának és lényének, vagy helyesebben lételének és tudatának egységében, idézett cikkelyem világosan tartja. — Ellenben csak igen rövideden érinti azt, hogy, hol vette magát az a közvetlen van mit ezennel terjedelmesebben vagyok előadandó.

Mondhatnók hogy ez is a minden kor nagy találmányihoz hasonlólag történetesen állt legyen elő. Mint hajdan Columbus, korántsem Amerikát keresé, midőn rátalála. Galvaninak is, eszé ágában sem volt az új tünemény, hanem a villany közeleiben ***) szükségkép kell vala elő állnia, mert csak magasb hatáskörű villany: úgy Fichte is, azon Kant megfejthetetlenül oda gördítette bonyolaton tépelődött, hogy az ész azért nem képes előleges fogalmak magából fejtsére, mivel utalnak csak énjere talál. — Véletlenül akkor tüne fel előtte is a philosophiai új világ, a közvetlen van, látván azt, hogy éppen abban áll a gondolatok egymásbéli fejlődése: én, nem én, határozott én sőt, hogy az én mindenütt jelen van. — Ezen értelemben nem is képtelen a Fichte jelszava én = minden.

Ez bölcsője a nagy hirre kapott közvetlen vannak, mellynek természete, mint a legközelebbi pelda mutatja, merő tétel s ellentétből áll. És valóban is közvetlenül vannak minden tételek s ellentételek, de csak akkor, ha egymással kapcsol-

*) Ez alkalommal azon kéréssel legyen szabad a kalendariumok szerkesztőjéhez járulnom, méltóztásának csekély nevem mellé tenni ok szokott lakásom helyét a m. acad. névkönyvhez és valóságához képest feltenni. A Vándor a H. Vezérrel együtt újra is a kigyó-utca 401 számába küldi olvasóit, az Erdélyi Hazi Segéd 501be: holott 1855. óta 405. sz. alatt lakom: s ezt nem magamért, hanem azon számos jó urakért kérem, kik személyesen vagy megbízottjaik által felkeresnek v. keresztetnek, és sokszor a felvárost beholyogják, a nélkül hogy a 401. sz. alatt meg tudnának találni. Schedel F.

**) Athenaeum, 1858. 401. s k. szel. A 411 lapon becsúszott nyomtatási hibát, hol a vallástalanság helyett vallástudomány áll, kérem figyelembe vétetni. A vallástalanság adta Hegelnek a valóságos irányt, mert a hatás ellenhatást szül.

***) Tudva van hogy a villany hatási körében tüntek fel az első galvanismusi jelenetek.

latba jöven, egy lélektől hatvák át, mert különben elszigetelve egymás által eszközöltek p. o. a viláosság a setétség által, és így közvetvek. — Fichte kezdé vonni a philosophiát az életmives lény természetével öszhangzásra, azaz mellyben fejlődésnek s egységnek kell lennie. — Szerinte a lélek élete munkásság. — Munkássága a tudat, a kerekeiben összevágó miv munkásságához hasonlólag, az egybefüggés által halad előre. — Ezen egybefüggés az okos valókban fejlődés, ez által áll elő egység a tudatban, nem különben mint a gondolatok egymásbéli fejlődése által, következetesség a gondolatokban.

Schelling az emberi véges eszt, mellynek munkásságában Fichte szernt maga az én jelenkezik, egy a világi dolgok egymásból folyó okozati láncszemein közvetlenül jelenkező általános észszé (Die absolute Vernunft), istenséggé magasztalá fel. Mellyel elannyira az életmives lény természetéhez illőleg bánt, hogy még azon öntudat nélküli állapotnak is aláveté (Bewusstlose oder total Indifferenz des Subjectiven und Objectiven) mellyben tespéd az emberiség csecsemőkorá, az öntudatrai fejlődés előtt. Továbbá a tudatot is a lét egységébe zavarván, a helyben és időben létező dolgoknak ugyan életet adott, de egyszersmind a lelki okföt, a buta anyaggal elnyeleté. —

Ezen tárgyakbani fogságából s örök hanyagságából menté ki Hegel az általánost, magábani, vagy a kül világtól külön vált szabad létre magasztalván azt fel. Az isten is lelek lévén, magábani létele az emberi lélek magábani lételéből legjobban ki fog világlani.

Az öntudatban (Bewusstsein) van a lélek magában. — Itt ugyan is a lételhezi tapadástól (melly közönségesen valami testinek tartatik), szabaddá, a tudattal, melly tisztán szellemi, egygyé léven, természetesen arra az állapotra tér vissza, mellyben a testbeni megjelente előtt volt. A leleknek magábani létele tehát tudatos vagy személyes lét léven, az isten is magában, lételének és tudatának fenségében és egységében van.

Az általánosnak már ezen a világtól külön vált személyességei emelésével, az addig divatozott kettősdi rendszer (Dualisticum systema) helyett háromságinak kell vala előállnia. A szellem és testi világnak (Geist und Natur) egy okfői világbani (Logik) egyesítésével mellőztethetett el végképen a tulságoskodás, mellybe az egységre igyekezet mellett a kettősdi rendszer szükségesképen kiesapongott. — A mennyiben már egy eszme (Idee) hatja meg a hegeli tripartitumot, nevezetesen logicájában magában, vagy a testiség-től elvált állapotjában van ugyan azon eszme, melly természet-philosophiájában, a helyben és időben létező testekkel külön —, szellem-philosophiájában pedig az eredeti állapotjai visszatertében, vagy külön is, magában is, látható, hogy a Hegel eszméje maga a közvetlen van, de nem személyes lételében, hanem csak lételének módjában: „Die Idee drückt nicht mehr noch weniger aus, als Art, sein ist nur das was Idee ist“ azaz, a helyben és időben létező dolgoknak lételök csak annyiban (in der Art) van, a mennyiben terem-tőjoktől tartatnak fel. — Es így a hegeli közvet-

len *van* igen egy a' theologusok' concursus Dei természet feletti értelmével.

Nemely hegeli képtelenségek, minők a' semiből teremtés, a' fogalom, melly maga a' való, maga az idő (Der Begriff ist das Wesen selbst, die Zeit selbst) melly elvont és egyszersmind megtestesült (Abstract und Concret), a' lélek 's gondolatai közötti viszonyból szépen fejthetők.—Ugyan is:

Mondók hogy a' lélek magában az öntudatban van. Az öntudat puszta létudat (reines Sein), tartalom nélküli üres gondolat, mellyben semmi sincs.

Ettől azonban nincs mit tartani, mert a' semmi csak merő határozatlanság (reine Unbestimmtheit); sokszor semmit sem csinálunk, azaz nem határozzuk meg, hogy mit csinálunk — semmin sem gondolkodunk, azaz, nincs gondolatainknak különvált 's határozott tárgya, mellyhez *éü*nk kötve a' határozatlanság' tengerözönébeni elsüllyedéstől ment lenne:

„Nur immer zu! wir wollen es ergründen:
„In einem Nichts hoff ich das All zu finden.

Ha a' semmi nem csupa határozatlanság, úgy az merő képtelenség, mivel tudjuk hogy a' természetben hézag, 's üresség nincs. Ott is, hol a' közvélemény semmit gondol, van valami, tudni illik levegő. Valójában csak a' határozatlan lehet azon *oix dv*, azon üres pusztaság, tohu vabohu, az a' mélység színét lepő setétség, mellyből világosság csupán elválasztás, vagy meghatározás által lesz 1. Mos. 1. 4.

Mint a' teremtés' nagy munkája, bizonyos napokrai határozás által létesült: nem különben az ész határozatok által alkotja értelmi világát. Ezen határozások már az egyes fogalmak.

A' fogalmak magából a' lélekből közvetlenül származván, méltán tartatnak elvontaknak (Abstract). De mivel a' fogalomnak szükségesképen tartalmának is kell lennie, vagy olly miének, mit felfog, mert különben nem felfogás, önkényt következik: hogy mivel az eszbeni vagy abstract fogalmaknak a' kül természetben mindenkor megfelelő alapjoknak is kell lennie, ezek egyszersmind elvontak és megtestesültek.

Abstract, Abstract — und doch Concret,
Was uns das leicht zu Kopfe geht!

És ha már a' fogalom megtestesül, a' test pedig helyben és időben van, miért ne lehetne az, maga a' való? (Das Wesen selbst), maga az idő? (Die Zeit selbst). p. o. a' határozatlan időből, egyes történeti felfogás által, határozott idő lesz: és így ez a' felfogás maga az idő, maga továbbá a' benne lévő történet is, méltán tartatik tehát a' fogalom elvontnak és tartalmasnak.

A' külön fogalmak 's előterjesztések pedig csak úgy létezhetnek, ha az *éü* értelmi egysegre vitetnek, ezért van a' lélek a' szellemfilosóphiában magabai visszatérteben. — Ezen visszatérés azonban korántsem a' Spinoza' minden végest elnyelő önállományábai esés, hanem csupán egysegre törekvés. És épen abból, hogy eredeti kútfeje felé tart ugyan, de abba soha sem szivárog vissza, következik a' fogalom' teljes szabadsága; valamint abból, hogy akkor is épen marad midőn tartalmának kül boritéka a' testi világban nincs többé, világos annak halhatatlansága.

Sürgető harmadik kérdésére, tudniillik: csupán dialecticus közvetítéssel hogyan áll elő az egész természet? — jegyezzük meg

1. Hegel' dialecticája egy olly egymásbóli fejlődése az okozati láncszemeknek, mellyek egyszersmind közvetlenek és közvetvők*). Innen elég érthető már azon hegeli adat is, hogy a' közvetlen a' fejlődés által lesz közvetetté.

2. Ez a' fejlődés egy teremtési bibelődés, e-lölegesen (a priori) vagy az értelmi szemlélet (ellenkezőleg az érzési szemlélettel) útján. Az esz csupa fogalmakat fejt ugyan egymásból ki, de minthogy a' fogalmaknak fejlődése, magoknak a' bennök szükségesképen befoglalt, helyben és időben létező dolgoknak fejlődése: innen, az értelmi világ' teremtése magának az anyagos világnak is előleges alkotása.

3. Ez a' teremtés, az életmives lény' természeté' lassudani fejlődésével, mindenben párhuzamos menetet vesz. Bár vonjuk a' párhuzamot.

Hegel' dialecticája a' *határozatlan létből, határozottat*, ebből ismét bővebb határozással *magabani létet* fejt ki.

Az életmives lény, az ember' fejlődése az öntudatban kezdődik. Az öntudatban *éü*nk létele' határozatlanságát felfogja, a' tudatban határozottá teszi, a' mikor van aztán neki határozott, magabani vagy tudatos létele.

Hegel' dialecticájában a' magabani lét, bővebb határozatot kap a' mássali *léttel*, hol pedig más is van, ott természetesen többség vagy *menyenyiség* áll elő, ez ismét *lépcsőre 's mértékre* fejlik.

Mihelyest *éü*nk az öntudatban magát észre veszi, azonnal látja, hogy rajta kívül más is van. De ez a' más rá nézve ismét csak határozatlan mennyiség (quantum) azaz mindegy, mit eléggé bizonyít az, hogy a' gyermek minden kezébe kapott dolgot evő felben van, mire nézve ebből a' határozatlanságból lépcsőket 's mértéket kell kifejtenünk.

Hegel' dialecticájában a' mérték után külön *való* (Wesen) áll elő, még pedig elsőben csak *lúnetben*, azután *valódiságban*, majd *önállományban*, később *okozatban*, végre *viszonyban*.

Mit *éü*nk a' határozatlan mennyiségű másból további határozással elmer, az, az ő külön valója. Ez elsőben csak tünet, mert a' gyermek saját a' tükörben megpillantott képet is más valónak veszi. Ezen határozatlanságból tehát újlag a' valódiságot kell elhatárolnia, hogy ismerete' körét bővítse. De a' valódiság ismét határozatlan mind addig, míg önállományra, okozatra és viszonyra nem fejlik ki.

Hegel' dialecticájában a' viszony-látás *felfogást* szül, a' felfogás *ítéletet, következtetést* húz, mind addig, míg a' véges ész, a' *végellenre* (absolute Idee) nem húz következtetést.

*Éü*nk a' viszony-látással nem egyebet csinál, hanem a' dolg' létele't, melly mindaddig az anyaghoz volt kötve, felfogja, masra mint annak okára vagy tudtára viszi át. Ekkor már nincs többé kötve a' testi világhoz, mint lethez, hanem a'

*) Mint p. o. a' leszármazási lában, a' szülék magzatjaira nézve közvetlenek, eldődékre nézve pedig közvetvők.

lét és tudat' egységében szabadon leng a' földi tárgyak felett, 's szabadon alkot egy értelmi világot. —

Hegel' dialecticájának természete, valamint philosophiája hármasságok egymásrai viszonya, másban akármiben is, aligha világosabban látható, mint azon nyelv-példában, melyet „Hegel a' mint van“ czimű értekezésem tart. — Mire nézve ezt bővebben nem is fejtegetem, hanem s' negyedik kérdésére a' már mondottakhoz, világosítás-ül ezt adom. Igen is mondhatnók hogy Hegel' dialecticája átváltoztatása, de nem az Aristoteles' dialecticájának, hanem következő állítmányának, hogy tudni illik az érzőtehetségben mind addig csak hatóság gyanánt (*κατα δυναμιν*) van az, mi a' tárgyaktól illetés alkalmával valóban (actu) van meg. Ezt már Hegel úgy változtatta át, hogy dialecticája láncz-sorozatán, az előző szemben mindig hatóság gyanánt van az, mi, a' belőle közvetlenül folyóban, valóban van meg, p. o. a' határozatlanon kezdvén Hegel, ennek ellenjét a' határozottat teszi, mivel közvetlenül belőle ez fejlődik, a' határozatlanban már csak hatóság, melly ellenjében teljességben (actu) jelen van. —

Végezetül nem lehet illőleg nem méltánylanom sürgető' abbéli bánásmódját, miszerint, a' vadló és mentő okoknak szorgos kipuhatólása után, kiván Hegel felett bírói pálcát törni. — Vajha mindeneiket illy lélek lelkesítene, így az előítéleteiben elfogult világ olly sok ártatlant keresztére nem feszítene. Nagyon szerencsésnek tartanám magamat, ha sürgető' hegeli borújára némi derűt vonhattam volna. Ha e' részbeni várakozásában esatlik, 's Hegel' ügye előtte veszve van, azt ne magának az ügy' rosszágának, hanem a' jó ügy' rosszúl sült oltalmazásának tulajdonítsa.

Szeremlei Gábor,
felsőnyárádi ref. pap.

Kisfaludi-társaság.

— A' Kisfaludy-társaságnak m. nov. 27-d. hirdett szöpliteraturai jutalmára januar. 20-ig, mint határnapig, h a r m i n e z k é t ballada érkezett az igazgatóhoz, mellyek küldöttsegi bírálat alá adatván, sorsakról a' febr. 6-d. tartandó második köz ülésben fog jelentés tétetni.

Literaturai mozgalmak.

— Megjelent, 's ritka fényben — Budán, a' m. kir. egyetem' betűivel: *Budapesti árvízkönyve*. Heckenast Gusztáv kiadó könyvtáros urnak baráti ajándékul. Irják Bajza, Balogh P. (stb, t. i. az általunk már említett író). Szerkeszti b. *Eötvös József*. Első kötet n. Sr. 296 lap, a' legfinomabb velinen 's kemény táblába kötve 2 ft. 30 kr. cp. Tartalma a' könyvnek, mellyhez nem sokára vizszatérünk: 1. Szádvár és vidéke, hist. novella Fáy A. tól. 2. A' hű lovag, ballada Vörösmartytól. 3. Úti vázolatok, Pulszky Ferencztől. 4. Dalok Erdélyitől. 5. A' carthausi, román b. Eötvös Józseftől, első rész (folytatása a' 2-d. kötet-

ben). 6. Dalok Vachott Sándortól. 7. Dunaparti vizár gr. Dessewffy J. 8. Buda' visszavétele Peczely Józseftől. 9. Vándordalok Kunostól.

Pesten, Beimel' bet.: *Pesti nemzeti játékszini zsebkönyv* 1839re. Kiadták Gillyén Sándor és Nagy Ferencz. 16r. 96 l.

— *Egressy Gábor, Fánicsy Lajos és Szigligeti Edvárd*, a' pesti magyar színház' érdemes tagjai, egy játékszini gyűjteményt hirdetnek ezen esztendőre *Pesti drámafűzér* czim alatt, mellynek tartalmát 1. eredeti és külföldi, főleg szini hatásu drámák; 2. „a' színművek' szellemének vázlatát, a' bennök uralkodó főbb eszmék 's irányiak' rövid critical ismertetését, színeszt és olvasót érdeklőket; a' színművek' scenariumát, 's azok' szelleméhez és korához illő öltözködésre utasító jegyzékek“ teendik. Részvételt ígértek Bajza, Erdélyi, Fáy A., Gaal, Jakab, Kazinczy Gábor, Kiss Iván, Komlóssy Ferencz, Kovács Pál, Kuthy Lajos, Lengyey, Lukács Lajos, Nagy Ignác, Schedel, Szemere, Szenvey, Tóth Lorincz, Vachott Imre és Sándor, és Vajda; egyszersmind minden e' körben munkálkodó írók a' vállalat' partolására szólítatnak. Megjelenik évenként négy, 320—384 lapnyi kötet, mellynek mindenikeben 4—6 színmű, köztök legalább egy eredeti 's az érintett toldalekok. Az évi folyamnak n. 16rétben, ímnom fiemei velinen és csinos kötésben előfizetési ára 8 ft., egyegy kötetnek 2 ft. cp. Az első kötet Józsefnapi vásarra készül el. — A' vállalat. korszerű érdekénél, a' kiadók' ismeretes tehetségei, gyakorlati tapintata, 's összeköttetéseiknél fogva, ajánlatat 's minél buzgóbb részvételt érde-mel írók 's olvasók' részéről egyformán. Azért szíves szerencse-kívánásunk kísérje azt!

— *Nagy Ignác*, ismeretes munkásságu írónk által legújabbán ismét elkészültek: 1. Nevessük a' feltékenyt! eredeti vaudeville 2 felv. 2. A' növendek, vigj. 4 felv. Amalia szász hgne után. 3. Hagyjatok olvasnom, vigj. 1 felv. Toepfer ut. — Készülőben: 1. Vérboszu, történeti szomorujáték nagy Lajos kir. korából. 2. Falusi egyszeruség. vigj. 4 felv. Toepfer után.

Lukács Lajos Amalia szász hgne' írásaiból, „A' habozó“ 4 felvonásos vigjátékot fordítja.

Gaal Józseftől tanulatik a' pesti színházban: Szvatopluk, színjáték 5 felv.

Zsoldos Ignác Veszprém vmegyei főjegyző 's m. acad. r. t. sajtó alá készíti „A' szolgabiroi hivatal' köre“ czimű legújabb munkáját.

Wargha István, Tolnán, a' kisdedovokat képező intézet igazgatója, ismeretes philosophiai és nevelési írónktól illy czimű munkát veendünk legközelebb: Az elemi nevelés és oktatás' kézikönyve kisdedovok' számára.

Hegedűs Sándor, Vas vmegye' rendes mérnöke, azon nemes megyének újonnan épült börtön-es a' benne keletkezett dologház' ismertetését készül a' közönségnek bemutatni.

Lugossy József, felsőbányai levelezőnk, rövid időn az academia elébe terjesztendi illy czimű, nyelvünkön e' nemben legelső munkáját: Arab nyelv' grammaticája, magyar ajku kezdők' szükségéhez alkalmazva. Hajlítás táblák 's gyakorló példákkal. Első kötet. — Arab nyelv' való-

gatott példányai, czélszerű szótárkivonattal 's magyarázatokkal. Második kötet.

Egyed Antal apát 's m. acad. I. tag, kinek Tibullusát a' tud. társaság, Horvát Endre és Kölcsey Ferencz' tudósításokra fogadta el nyomtatás vegett; befejezte azota Ovid' Pontusi elegiái' fordítását is, 's jelenen a' Metamorphosisokba vágott.

Rumy Károly hazánk' megyeinek choro-, topographia és statisticáján dolgozik (H. Mul. 1838, II. 221).

— *Időszaki sajtónk a' mult év' második felében (folytatás).* A' tudományos és közhasznu lapok közül lenyeges haladást az *Ismertető* mutatott mind két osztályában. A' kiadó, Borsos M., kétség kívül lekötözte olvasóit, hogy lapjai szerkesztésére két, alapos készületű szaktudóst hívott meg, nev szerint az ösművészeti részre, a' mi olvasóink előtt is ösmeretes D. Vallas Antal acad. r. tagot, a' gazdaságira Fenyves Elek acad. I. tagot, ki legközelebb magyarországi statisticájával potlá literaturánk' egy nagy hézagát. Amaból hetenként egy felivnyi szám járt, ebből kettő, másfelven. Cikkelyek, millyek a' politechniai részben a' repaczkorgyártás' haladásai, a' keményítő chemiai tekintetben, eczetképzés és sebes eczetkészítés, telegraphia (távírás?), gőzerőművek' használása, Aragón' követkamarái előadása a' vasutakról, Eresi műtani tekintetben, Selligé' légszuszvillágítása — azokon túl is, mik ref. ítéletkören kívül fekszenek —; úgy a' gazdasági rész' gazdagsága, a' benne uralkodó magasabb (statusgazdasági) szempont, egyik legdiszesebb helyet vivják ki e' lapnak időszaki literaturánkban. A' nem szak' embere is tanulsággal fogja olvasni a' szerkesztőnek elevenig ható nyomozásait földmivelésünk' akadályairól, D. Balogh József' közlését földmivelőink' értelmetlenségéről, a' dézmát (Gáty), robotot (Ruehiet), a' kereskedést illetőket, a' gazdasági topographiához tartozó számos adatokat stb. — A' két lap' közhasznuságát tekintven, valóban nem lehet b. Pongrácz Pál' ohajtásában nem osztolni, midőn tartalmas szászországi leveleiben (gazd. rész, 585. szel.) e' jegyzést teszi: „Az itteni lakosok' jozanságán és merckletességen kívül, az értelmességről nem olly alacsony fősvényességgel gondoskodnak, mint nálunk; mert az itteni vendegszobák' asztalain mindenütt talátnak rendesen egy gazdasági lapot a' Saechs. Trompeter mellett. *Vajjon mikor fog a' mi Ismertetőnk' legalább is csak minden hivatalozobában fellelhető lenni?*“

'S ezek mellett keletkeztek, Joo János rajztanító' buzgóságából az egri „*Hétlapok műtudoomány és egyéb hasznos ismeretek' terjesztésére*“. Ezeknek czelja leginkább „az ács, asztalos, erőművész, kályhakesztő, kerekgyártó, kovács, kőfarago, lakatos, takács, nyereggyártó 's más közönségesb kezmvészek“ közt egyfelül azon elemi ismeretek' terjesztése, mellyek nélkül minden előmenetel lehetetlen, másfelül a' külön kezmvékek' haladásai' közlése, ez osztálynak részvetlen tespe-

déséből felizgatására. Nem szükség ezen irány' üdvös létet bővebben mutogatni, miután majd minden legkisebb tárgy, melly körülünk van, a' külföldtől függésünkre emlekeztet; 's azért kötelességünk közgazdasági szempontból is, e' lapoknak írva és szóval minden alkalommali ajánlása által, terjesztésökre hatni. 'S valóban azok meg is érdemlik azt; a' szerkesztő ('s legnagyobb részt író) a' szükséges előzményeknek legtöbb mesterembereinknel hiányzására tekintettel levén, az *előismereteknek* is helyet szánt, 's eddig egyebeken kívül név szerint már a' rajzolás' elemeit, a' mértékek és hevmerük' ismeretét adta; bővebb cikkelyek jutottak az építési, az ács, asztalos és lakatos mesterségeknél; 's köztök azon felül igen korszerűek a' repaczkorgyártáshoz szükséges eszközök, a' saynerhűtti gépek' ismertetése stb. Kiterjeszkedik azonban e' lap néha a' szepművészetek' körebe is, mellyek eredetileg nem voltak ide szánva, péld. midőn A. Buonarotti' elelte elég bőven adatik, az egri érseki, most már nemzeti képtár' leírása Makárytól, mellyet minden más folyóiratban csak köszönettel lehetne venni; 's mik azt mutatják, hogy a' lap' határai szoroson meg ninesenek meghatározva. Mi a' szerkesztőnek, kinek a' mesteremberek' mivélése szíven fekszik, 's a' szükséges ismeretekkel kikészültnek látszik, szerencsét kívánunk vállalatához; 's az, reménylünk, ki fogja magának vivni a' fenmaradhatást, ha egyfelül minden cikkelynél a' közvetlen alkalmazhatást, közönsége' foghatóságát, 's főleg a' még hátra lévő tömerdek előismeretek' szükséges voltát szem előtt tartandja, másfelül, ha az úgy is egy héti ivet kevesebb helypazarlással, tömöttebbe 's egyszerűsind tarkábbá teendi. A' rajzok correctek és szépek, de nem lehetne-e azoknak tömöttebb adásával tömerdek papíros- és nyomtatási költséget megkímélni? nem kár-e azokat rezre metszetni, holott a' kő annyival olcsóbb stb; mert lapnál, melly eleinte csak illy kis körre tarthat számot, a' gazdalkodás a' költségben, 's pazarlás a' tartalomban lenyeges alapok. — Az ár (felevre postán 4 ft) annyi rajz mellett nem szerfeletti. (*Vége következik*).

— **Hivatalos levelezés.** — K. I. versei E. .ből visszavehetők. — „Amália“ által javasolt felszólítás Kölcsey' ügyében, úgy mint előadatik, nem eszközölhető. Bizo' versei felv. — *** újabb sürgetése felvét. — „Felelet a' Szionnak többek nevében“; noha teljesen megezáfolja ellenét, de mivel ez úgy is maga verte meg magát, felesleges; 's különben is közérdekesség' hiánya 's hosszúsága miatt fel nem vétethetett. — O. I. versei nem használhatók. —

— **Íróink közé** iratták magokat *Tanárky Sándor* cs. k. őrnagy 's m. acad. r. t. és *Világfi Antal* urak.

Igazítások. Figyelmezőnk' utolsó száma' 47. szel. a' jegyzésben, 24. sor., olv. kleberig-gel, 30. sor: olv. Rumy.

☞ A' még előfizetni akarók kéretnek rendeléseik' minél előbb megtételére, hogy a' küldözés rendbe jöhessen.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betüivel.